

שיש חבטה הממיתה אף בעומק של פחות מעשרה טפחים. שהרי שור זה לא נפל אלא לאמת המים, שעומקה ששה טפחים בלבד, ובכל זאת הטריפה רב נחמן.

איתיביה רבא לרב נחמן ממשנתנו, ששנינו בה: **היו פחותין מעשרה טפחים ונפל לתוכו שור או חמור ומת פטור.**

מאי טעמא פטור? לאו, האם לא משום שבור פחות מעשרה לית ביה חבטה שבכוחה להמית, ולכן ודאי לא מחמת הבור מת.

ואם כן, מוכח שאין חבטה הממיתה בפחות מעשרה!

ומשנינן: **לא!** הא דפטור לרב נחמן בבור נא-א פחות מעשרה, הוא משום דלית ביה חבלא, ואף שיכול למות בחבטה, סבירא ליה רב נחמן כרב, שלעולם אין חייבין על חבטה.

ומקשינן: **אי הכי, הא דקתני בסיפא דמתניתין "ואם הוזק בו, חייב", מאי טעמא חייב?**

והא בפחות מעשרה, לית ביה חבלא!

אמר ליה: אמנם אין חבל למיתה, אבל יש חבל לנזיקין אף בפחות מעשרה!

איתיביה מהא דתנן: בית הפקילה [שהיו זורקין משם את המחוייבין סקילה], **היה גבוה שתי קומות** [קומה היא ג' אמות].

אמרי, תירצו בבית המדרש: "אין חבלא בבור פחות מעשרה", היינו אין חבלא המביא למיתה, ומכל מקום, יש בו חבלא המביא לנזיקין [שנחלה השור מחמת ההבל, והוכחש].

ומביאה הגמרא מעשה בההוא תורא [שור] דנפל לאריתא דדלאי [אמת המים העשויה להשקות ממנה השדות, שרוחבה אמה ועומקה אמה, דהיינו ששה טפחים].

שחטיה מריה [שחטו בעליו], **וטריפיה רב נחמן** [הטריפה רב נחמן, והיינו, אסרה באכילה] משום שבנפילתה מגובה ששה טפחים ודאי נתרסקו איבריה הפנימיים, על אף שלא ניכרת בה המכה, וריסוק אברים הוא אחד מי"ח סוגי טריפות המבוארים במסכת חולין.

ואמר על כך רב נחמן: אי שקיל מריה דהאי תורא קבא דקמחא [אילו היה נוטל בעל השור קב קמח להוצאותיו לבא לפני חכמים] לפני ששחט את שורו, ו"אכל", דהיינו, והיה שואל לחכמים שיורהו מה דינו של שורו שנפל, היה תנא [שונה] **בבי מדרשא** את ההלכה שאם שחטה הבהמה אחר שנפלה פרק זמן של מעת לעת [כ"ד שעות] ולא מתה, כשרה היא, ויכול לשוחטה ולאוכלה. (3) ואז, **לא אפסדיה לתורא דשוח כמה קבי,** לפי שהיה ממתין מעת לעת, ואחר כך שוחטה. ועכשיו ששחטה מיד, חיישינן שמא טריפה היא, ואסורה.

אלמא, מוכח מדברי רב נחמן, שהוא סובר

3. כן הוא הדין בבהמה שנפלה ממקום גבוה אם יכולה לעמוד ולילך כשרה, ואם אינה יכולה

כתיב בפרשת מעקה "כי יפול הנופל ממנו".

ודרשו מכאן חכמים: "ממנו" ולא לתוכו.

והיינו, שחיוב עשיית מעקה, הוא אם היה הגג של ביתו גבוה עשרה טפחים מרשות הרבים, כך שאם יפול הנופל ממנו, הוא יפול אל רשות הרבים, אך אין הוא חייב במעקה אם היה גג ביתו נמוך מרשות הרבים, ואם יפול הנופל הוא יפול מרשות הרבים לתוך גגו, ולא מגגו.

כיצד? היתה רשות הרבים גבוה ממנו [מגג ביתו] **עשרה טפחים, ונפל** [כלומר, אם יפול הנופל, הוא יפול] **מתוכה** של רשות הרבים, **לתוכו** של הגג, הרי הוא **פטור** מעשיית מעקה על שפת רשות הרבים כדי שלא יפול הנופל מתוכה אליו.

ורק אם היתה רשות הרבים **עמוקה ממנו**, מן הגג, **ונפל** [והיינו, אם יפול הנופל, הוא יפול **מתוכו** של הגג **לתוכה** של רשות הרבים, **חייב** לעשות מעקה לגג.

ואי סלקא דעתך כרב נחמן, **שיש חבטה** הממיתה אפילו **בפחות מי** טפחים, **למה לי עשרה** טפחים גובה כדי לחייב את הגג במעקה?!

אמר ליה: שאני "בית", שציווי מעקה נאמר בגג של בית, **דכל פחות מעשרה, לאו בית הוא.**

ותמהה הגמרא: **אי הכי**, שהצורך בגובה עשרה אינו מחמת החבטה, אלא מחמת שאין חיוב אלא על גג בית, ואין נקרא בית אלא אם כן יש לו גובה עשרה, הרי צריך גובה הבית להמדד בגובה החלל הפנימי, ואם כן, **השתא נמי דהוי מאבראי עשרה**, גם

ותני עלה בבבוייתא, שיש להוסיף על מנין הקומות אף קומה שלו [גובהו של הנסקל] **הרי כאן שלש קומות** - דחבטתו היא מגובה של שלש קומות.

ואי סלקא דעתך דיש חבטה בפחות מעשרה טפחים, **למה לי כולי האי קומות?** ומדוע אי אפשר לזורקו מגובה של כמה טפחים, שהרי גם בגובה כזה יכול הוא למות?

ודחינן: **לטעמיה**, שאין חבטה בפחות מעשרה, צריך לבאר מדוע הוצרכו לקומות אלו, ולא די **דנעביד** בית הסקילה גבוה **עשרה** טפחים, שהרי בגובה עשרה מודה אתה שחבטה עבדא מיתה?

אלא ודאי צריך לומר כביאורו **דרב נחמן**.

דאמר רב נחמן אמר רבה בר אבוח:

זה שזורקין את הניסקלין מגובה רב, הוא משום **דאמר קרא "ואהבת לרעך כמוך"**, ומשום כן בעינן לברור לו **מיתה יפה**, שימות מהר. ולכן הוא דעבדינן לבית הסקילה גבוה כל כך. אבל שפיר יש לי לומר שאף בפחות מעשרה שייך מיתה.

ומקשינן על רב נחמן אמר רבה בר אבוח:

אי הכי, דבעינן לברור מיתה יפה, **נגבה** [נגביה] **טפי** לבית הסקילה שיהא גבוה ביותר ומיתתו תהיה מהירה עוד יותר?

ומשנינן: לא מגבהינן לבית הסקילה טפי, **משום דמינזול** בכך הנסקל, כי בזריקה שכזו נפרד הוא לאברים איברים.

ובאה הגמרא עתה להקשות עוד על רב נחמן, הסובר יש חבטה פחות מעשרה, מהא דתניא:

וכשנחבר גובה ששה עם גובה ארבעה, הא עשרה טפחים.

אישתכח נמצא, דכי קא מחבט, מגובה עשרה הוא דקא מחבט.

אלא מתניתין, דקתני "מה בור שהוא כדי להמית י' טפחים, אף כל שיש בו כדי להמית י' טפחים", מדוע יש צורך בגובה של עשרה טפחים, והרי בשיתא נמי סניא, די בגובה של ששה טפחים, בצירוף גובה כריסה של הבהמה מעל הקרקע, שהוא ארבעה טפחים, וביחד יש עשרה טפחים?!

אמרי, לתרץ בבית המדרש: מתניתין דאיגנדר, במשנתנו מדובר בכגון שהיה שוכב השור על הארץ, ומתגלגל לבור, ולא היתה כרסו גבוהה מהארץ כלל.

מתניתין:

בור שהוא של שני שותפין, ועבר עליו הראשון ולא כפהו, ואף השני עבר ולא כפהו, הרי השני חייב בתשלומי נזקיו של הנופל בבור; ובגמרא מפרש, שהראשון מסר את השימוש בבור לידי השני, או שמסר לו את כיסוי הבור, וקיבל השני בזה על עצמו את שמירת הבור, ולכן השני חייב והראשון פטור.

גמרא:

אמרי, הקשו בני הישיבה:

אם הגג גובה עשרה מבחוץ, דל מיניה, יש להפחית ממידת גובהו את התקרה של הבית, ואת המעזיבה שעליו, ונמצא שמגואי, מצידו הפנימי של הבית, לא הוי עשרה

אמר ליה: כגון דחק מגואי. מדובר באופן שחקק בקרקעית הבית, והעמיקה עד שהיה בחלל הבית גובה של עשרה טפחים.

ומקשה הגמרא: אי הכי, שהעמדת באופן שהעמיק את קרקעית הבית, הרי גם כי לא הוי נמו, גם אם לה היה בגובהו של הגג מאבראי מבחוץ [דהיינו, גובה המשטח הגג העליון], עשרה טפחים, בכל זאת הוא יכול להיות גג של בית שיש בתוכו גובה עשרה, כי משכחת לה דהוי מגואי עשרה, כגון דחק בה טפי, באופן שחקק בקרקעית הבית עומק רב, והשלים את חלל הבית לעשרה טפחים מבפנים, ומדוע צריך שיהיה גובה הגג במשטח העליון עשרה טפחים?.

ולכן חוזרת בה הגמרא, ואומרת שגם לרב נחמן אין חבטה ממיתה בפחות מעשרה טפחים, אלא היינו טעמא דרב נחמן, שהחשיב את נפילת הבהמה מאמת המים כנפילה המטריפה את הבהמה, היות ופבר, שגם נפילה שכזאת היא נפילה של עשרה טפחים, לפי החישוב הזה:

מכריכא דתורא לארעא כמה הוי? כריסה של הבהמה גבוה מעל הקרקע ארבעה טפחים.

אריתא דדלאי, גובהה של אמת המים כמה הוי? שיתא, ששה טפחים.

ואכתי מקשינן: וברשות הרבים בור של שני שותפין היכי משכחת לה? (2)

אי דשוו שליח תרוייהו, ואמרי ליה: זיל כרי לן, ואזל ברה להו, [שלחו שני אנשים אדם שלישי לכרות להם בור ברשות הרבים, והלך וכרה], כך הרי אי אפשר לומר, כי קיימא לן:

אין שליח לדבר עבירה, אין שליח מועיל בדבר עבירה לחייב את שולחו, אלא השליח הוא שחייב. (3)

בור של שני שותפין היכי משכחת לה [איך אתה מוצא בור של שני שותפין]?!?

הניחא אי סבירא לן כרבי עקיבא, (1) דאמר: בור שהוא ברשותו, הרי הוא חייב עליו, אכן משכחת לה בחצר של שניהם ובור של שניהם, והפקירו רשותן, ולא הפקירו בורן.

אלא אי סבירא לן: בור שהוא ברשותו, הרי הוא פטור עליו; אם כן היכי משכחת לה בור של שני שותפין דחייב עליה?!?

ומשנינן: ברשות הרבים הוא דמשכחת לה בור של שני שותפין.

הרבים — ברשות, כמו בשעת הוצאת זבלים [ראה לעיל ל א], גם כן חייב, משום שהוא בעל הבור, שעל עסקי כרייה ופתיחה באה לו, ואם כן למה לא יתחייב המשלח בנוזקי בור היכא שחפר בור על ידי איסור, מאחר שאין השליחות מתבטלת על ידי דבר עבירה.

ומכח זה הוכיח, שבכל מקום שצריך ליחס את מעשה השליח אל המשלח, וכגון בבור, בזה ודאי אין המעשה מתיחס אליו, כיון שהוא דבר עבירה שאסור לקלקל ברשות הרבים, ולא דיברו התוספות רק בשליחות על קידושין שהוא נותן לו כח לקדש, דבזה אין המעשה מתבטל.

ב. והנה הקשו הרבה אחרונים [ראה "ספר המפתח"], לדעת הסוברים שאם השליח שוגג יש שליח לדבר עבירה, דהרי משכחת לה כשהיה השליח שוגג.

וראה ב"דבר אברהם" חלק א סימן כ אות יד, שכתב, דשליח בשוגג אינו מחייב את שולחו אלא בדבר שבשוגג הוא נפטר, וכגון בגניבה שאם הוא שוגג אין לו דין גנב, אבל כשהחייב הוא גם על השוגג, וכגון בבור, שאפילו אם כרה בשוגג חייב הוא על הכרייה, שלענין הכרייה "אדם מועד לעולם", אם כן אף כשעשה בשוגג

1. ראה לעיל מט ב ונ א.

2. לשיטת רש"י לעיל כח ב, שבהפקיר רשותו ובורו, חייב כמו בור ברשות הרבים, משכחת לה כשהפקירו רשותם ובורם, כן הקשו התוספות לעיל כח ב ד"ה "מ, ורמזו לזה כאן בד"ה בור, והוכיחו מכאן שלא כשיטת רש"י.

3. א. נתבאר על פי לשון רש"י כאן; וראה ברש"י לקמן נג א ד"ה נפל, שכתב: "דאין שליח לדבר עבירה, דאסור לקלקל רשות הרבים", ראה שם.

והנה התוספות בבבא מציעא י ב, סוברים בתירוק אחד, שכהן ששלח לקדש לו אשה גרושה, אף שאין שליח לדבר עבירה, היינו רק שהמשלח אינו לוקה על הקידושין, אבל השליחות אינה מתבטלת לגמרי שלא יחולו הקידושין כלל, אלא מקודשת היא לו והוא אינו לוקה.

והקשה ב"שערי ישר" שער ז פרק ז ד"ה וכן יתבאר, שהרי בבור ברשות הרבים, מה שחייבה תורה בנוזקין אינו כעונש על העבירה שקלקל ברשות הרבים, שהרי גם בעושה בור ברשות

וכן לרבנן — החולקים על רבי, וסוברים, שאין הבור מתיחס אלא לאחרון ונסתלק מעשי ראשון אפילו לענין נזיקין — בין למיתה ובין לנזיקין, היכי משכחת לה שיתחייבו שניהם!?

אמר פירש רבי יוחנן: משכחת לה בור של שני שותפין —

באופן שכרה האחד בור של תשעה טפחים, ובגוון שעקר שניהן חוליא מן הבור בבת אחת, והשלימו לעשרה טפחים, ובין לרבי ובין לרבנן, שניהם חשובים בעלי הבור בין למיתה ובין לנזיקין.

ומפרשינן: מאי רבי, ומאי רבנן:

ואי דברה האי חמשה, והאי חמשה [כרה הראשון עומק חמשה טפחים, ובא השני וכרה חמשה טפחים נוספים], ונמצא שעל ידי שניהם נכרה בור שיש בו שיעור מיתה שהוא עשרה טפחים; אף כך אי אפשר לומר, כי:

נסתלקו להו מעשה ראשון בכריית השני, כלומר: השני בלבד הוא שחשוב "בעל הבור". (4)

הניחא לרבי דלקמן, ולענין נזיקין שנעשו בבור [ולא מיתה], אכן משכחת לה שיתחייבו שניהם, באופן שכרה הראשון חמשה והשני חמשה.

אלא לרבי, ולענין מיתה שיתחייבו שניהם במיתה בהמה בתוכה —

השליח הוא שחייב, לא יתכן לפרש שה"דבר עבירה" הוא מה שמקלקל את רשות הרבים [שהוא אינו המחייב בבור], והמעשה מתבטל כיון שהיה מעורב בו דבר עבירה.

ד. וראה עוד ב"מנחת חינוך" [מצוה נג אות ה בנדמ"ח], דאף על גב דמשכחת לה בור של שני שותפין על ידי שליחות בדברים שמותר לקלקל בהם את רשות הרבים, שהוא חייב עליהם אם הזיקו, מכל מקום "בור של שני שותפין" דמשנתנו לא משכחת לה; וגם זה תליא לכאורה, בכיזור ענין "שליח לדבר עבירה" בסוגייתנו; וכל זה צריך תלמוד.

4. בהמשך הסוגיא ובהערות שם יתבאר, באיזה אופן מסלקת כריית השני את מעשי הראשון לדעת חכמים, ובאיזה אופן מצטרפת כריית השני להיות חייב אף הוא, לדעת רבי.

אין שליח לדבר עבירה, וכתב שם ששוב מצא ב"נודע ביהודה" מהדורא קמא חלק אבן העזר סימן עת, שתיריך כן.

ונראה לכאורה מדבריהם שהם אינם סוברים כהבנת הגרשש"ק, שה"דבר עבירה" הוא איסור צדדי של קלקול רשות הרבים, ומכח זה המעשה מתבטל, שאם כן לכאורה אין מקום לדבריהם, כי מה איכפת לן שבשוגג חייב הוא בתשלומין על הכרייה ומשום ד"אדם מועד לעולם", והרי מה שמבטל את השליחות הוא איסור צדדי של קלקול רשות הרבים [שהוא אינו המחייב בתשלומין כלל, שהרי אפילו כשעשאו ברשות הוא חייב], ולענין זה אין מקום לדון ש"אדם מועד לעולם", אלא הוי מעשה איסור בשוגג ככל האיסורים שיש שליח לדבר עבירה כשהשליח שוגג.

ג. וגם לשון רש"י כאן, שכתב: "אין שליח מועיל בדבר עבירה לחייב את שולחו, אלא

ורבי — החולק וסובר שלא נסתלק מעשה של ראשון — אמר לך:

הנהו — פתיחה וכרייה — מיצרך צריכי, כדאמרינן לעיל נ א, אי כדרכי ישמעאל אי כדרכי עקיבא; ושוב אין לנו ללמוד מזה לכורה אחר כורה שסילק מעשה ראשון.⁽⁶⁾

ורבנן נמי, הא מיצרך צריכי הכתובים לכדאמרינן!?

אלא מכח קושיא זו חוזרת בה הגמרא, ומפרשת דהיינו טעמא דרבנן:

משום דאמר קרא: "או כי יכרה איש [לשון יחיד] בור", הרי משמע אחד הוא שחייב עליו ולא שנים, וללמד בא הכתוב, שסילק השני את מעשי הראשון.⁽⁷⁾

ורבי אמר לך: החוץ קרא ד"איש בור" מיבעי ליה, ללמד: כי יכרה איש בור, ולא שור בור, שאין אדם נעשה בעל הבור כשכרה שורו את הבור.

ורבנן אמרי לך: תרי "איש בור" כתיבי בפרשה, שהרי אמרה תורה: "וכי יפתח איש בור, או כי יכרה איש בור", וממקרא אחד ילפינן למעט את השור, וממקרא שני ללמד: אחד ולא שנים.

דתניא: אחד החופר בור תשעה שהוא בור לענין נזיקין, ובא אחר והשלימה⁽⁵⁾ לעשרה טפחים ועשהו בור לענין מיתה, האחרון בלבד הוא שחייב בין לענין מיתה ובין לענין נזיקין, וכדמפרש טעמא ואזיל; אלו הם דברי רבנן.

רבי אומר: אחר אחרון אנו הולכים רק למיתה שהוא עשהו בור למיתה, ואחר שניהם אנו הולכים לנזיקין, היות ואף על ידי כריית הראשון היה כאן בור לנזיקין, לא נסתלקו מעשיו.

ומפרשינן: מאי טעמא דרבנן, הסוברים, שבכריית השני נסתלקו מעשי ראשון ואפילו לענין נזיקין?

משום דאמר קרא [שמות כא ג]: "וכי יפתח איש בור.... [בעל הבור ישלם]", ונאמר עוד [שם]: "או כי יכרה איש בור.... [בעל הבור ישלם]", והלוא תיקשי: אם על פתיחה של בור כרוי — שהיא הסרת שמירה בלבד — כבר לימדה התורה שהפותח חייב בנזקי הבור, על כרייה לא כל שכן שחייב הכורה בנזקי הבור, ולמה הוצרכה התורה לומר עוד: "או כי יכרה איש בור"?!?

אלא להביא כורה אחר כורה, שסילק מעשה ראשון.

7. ב"אילת השחר", נסתפק, אם הוסיף חרש שוטה וקטן טפח, אם נסתלק הראשון, או שאין מסתלק הראשון אלא אם השני מתחייב על הבור, ובחרש שוטה וקטן שאינו בר חיובא על הבור, אין מסתלק הראשון; [ולפי צד הראשון לכאורה אפילו יעשה כן הקוף או הרוח, וצריך

5. דרך הגמרא להשתמש בלשון נקיבה על בור, וכמו בעמוד ב: "בור שעומקה כרוחבה", ואף שלפי דקדוק הלשון, בור לשון זכר הוא, וכמאמר הכתוב: "ולא יכנסו".

6. ומיהו לענין מיתה שהשני בלבד הוא שעשה את הבור בור למיתה, השני בלבד חייב, מסברא.

אמרי בני הישיבה ליישב:

לו יהי כדברך, מכל מקום וכי אטו לאו ממילא שמעת מינה, דבההוא דעבד מיתה עסקינן. (11)

תנו רבנן:

אחד החופר בור עשרה, ובא אחר והשלימה לעשרים, ובא אחר והשלימה לשלשים, כולן חייבין, ולא סילק השלישי את מעשי כולם.

ורמינהו מהא דתניא: אחד החופר בור עשרה, ובא אחר ופייד את הבור ומיעט את רחבו ורבה בו ההבל, וכייד או שעשה בו ציורים בולטים בכתלים ונתמעט רחבו של הבור ונוסף בו הבל, האחרון חייב, וסילק את מעשה הראשון, כי היות והוסיף בו הבל ככורה הוא שסילק את מעשה הראשון.

לימא: הא דקתני כולם חייבין רבי היא, נא-ב הסובר: לא נסתלקו מעשי ראשון בכריית השני.

ואילו הא דקתני האחרון חייב, רבנן היא, הסוברים: סילק האחרון — שהוסיף הבל — את מעשי הראשון.

ורבי אמר לך: איידי דכתב האי, כתב נמי האי, [מאחר שכתב גבי פתיחה "איש בור", כתב נמי גבי כרייה "איש בור"].

ואכתי מקשינן לרבנן: וממאי דלחיובי בתרא בא הכתוב, דלמא לחיובי קמא, מנין שבא הכתוב לחייב את השני בנוזיקין ולפטור את הראשון, שמא בא הכתוב לחייב את הראשון בלבד, ולמעט את השני מחיוב נזקי הבור! (8)

ומשנינן: לא סלקא דעתך לפרש כן, משום דאמר קרא: "בעל הבור ישלם כסף ישיב לבעליו, והמת יהיה לו", ומשמע ההוא דקא עביד מיתה, הוא זה שנקרא "בעל הבור".

ומקשינן עלה: והרי האי "והמת יהיה לו" מבעי ליה לכדרבא?! דאמר רבא:

שור פסולי המוקדשין (9) — כגון בכור בעל מום שהוא של כהן, או קרבן אחר שנפל בו מום ונפדה — שנפל לבור, פטור עליו בעל הבור ואף שאינו של הקדש שהרי של הכהן או של הפודה הוא, ומשום שנאמר:

"והמת יהיה לו", במי שהמת שלו לגמרי ויכול להאכילו לכלבים, יצא שור פסולי המוקדשין שאין אתה יכול להאכילו לכלבים. (10)

רעהו, ולא שור של הקדש.

10. וכדילפינן בבכורות טו א ממאמר הכתוב גבי פסולי המוקדשין שנפדו [דברים יב טו]: "רק בכל אות נפשך תזבח ואכלת בשר", ודרשינן: "תזבח" ולא גיזה, "בשר" ולא חלב, "ואכלת" ולא לכלביך, רש"י.

11. כלומר: אחת דיבר הכתוב, שתיים זו שמעתי, רש"י.

תלמוד; גם יש להעיר, שעיקר הדרשה היא מ"אחד ולא שנים".

8. פירוש: היות ומסברא הייתי מחייב את השני גם לענין נזיקין, וכאשר היא סברת רבי, בא הכתוב ופטור את השני.

9. פירש רש"י, שבשור של קדשים תמים, אין הכתוב צריך למעט, שהרי אפילו שור שנגחו נמי פטור, דכתיב: "וכי יגוף שור איש את שור